

Ялова Оксана Володимирівна,
доцент кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МОВНІ ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ДІ В УКРАЇНІ ВОЄННОГО СТАНУ

Від 24 лютого 2022 року в українському медіапросторі почало формуватися нове явище вітчизняного медіаресурсу, інспіроване широкомасштабною війною, яке називають «мовою перемоги». Механізм впливу цього явища на масову аудиторію має позитивний та стимулюючий характер, коли реципієнт відчуває єднання і силу подолати будь-які перешкоди на шляху до миру та довгоочікуваної перемоги.

Функціонуючи в межах єдиного інформаційного марафону, «мова перемоги» представлена різними ситуативними контекстами і засобами, з-поміж яких виділяється героїзація воїна, незламність цивільного населення за рахунок особливих лексичних структур, репрезентації цінних імперативів нашої культури, національної та народнопісенної символіки, поетизації народного мистецтва, символізації нових для українців риторик, які стають ціннісними символами нашої перемоги над ворогом.

В умовах воєнного стану рівнозначно важливими є як внутрішньодержавна, так і міжнародна політична комунікація. Головною особливістю внутрішньодержавної комунікації стало запровадження єдиної інформаційної політики шляхом об'єднання всіх загальнонаціональних каналів в цілодобовому інформаційному марафоні «Єдині новини# UA разом». Політична комунікація тепер реалізується у чотирьох площинах – міжнародній, нормативній, інституційній, публічно-громадській відповідно до принципів оперативності, узгодженості, омніканальності, зрозумілості з використанням усіх доступних каналів – масмедіа, соціальних мереж, зустрічей, медіаплатформ та інших.

Воєнний стан, запроваджений в Україні 24 лютого 2022 року, кардинальним чином вплинув на функціонування абсолютно всіх сфер суспільного життя. На законодавчому рівні воєнний стан визнано як «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальної цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її

територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень».

Саме це стало підставою для запровадження вимоги про використання офіційних джерел інформації та формування єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану шляхом об'єднання всіх загальнонаціональних телеканалів у цілодобовому інформаційному марафоні «Єдині новини#UA разом», що по суті є єдиною інформаційною платформою стратегічної комунікації. Це стало поштовхом до аналізу мовлення на українському радіо і телебаченні під час цілодобових радіотрансляцій марафону провідних українських телеканалів і радіостанцій «Єдині новини», запровадженого на період воєнного стану в Україні, і фіксації мовних помилок, що допускалися дикторами, ведучими радіо і телебачення, їхніми співрозмовниками – представниками органів державної влади (крім народних депутатів України), політологами оглядачами економічного, юридичного, наукового, соціального напрямків, а також подано правильне (власне українське), з нашого погляду, значення, без будь-яких претензій на їх точність, та вироблено пропозиції щодо вдосконалення мовлення на українському радіо і телебаченні і в цілому української державної мови.

Наводимо перелік деяких слів і висловів, почутих нами з етерів українського радіо і телебачення, під час трансляцій марафону, та подаємо їх українське значення. З нашого погляду, переважна більшість наведених прикладів є типовим калькуванням ворожої мови без узгодження з відповідними стандартами, якщо такі є, хоча частина цих слів ніби й не може вважатися помилками, бо має словниковий варіант, але всі такі словники, починаючи від 30-х років ХХ століття створювалися за принципом «єдиної мови для єдиного народу»:

- «все рівно» (все равно – рос.) – байдуже;
- «саме головне» (самое главное – рос.) – найголовніше;
- «на протязі» (на протяжении – рос.) – протягом, адже «протяг» українською – це «сквзняк» російською;
- «я рахую, що...» (я считаю, что... – рос.) – я вважаю, що... (рахувати можна гроші, збиті ворожі літальні апарати, підбиті танки і таке інше);
- «я в шоці» (я в шоке – рос.) – я шокований;
- «вводити санкції» (вводит санкции – рос.) – запроваджувати санкції;
- «станом на сьогоднішній день» (по состоянию на сегодня – рос.) – за станом на сьогодні;
- «в залежності від» (в зависимости от – рос.) – залежно від;

– «менеджери на містах» – менеджери на місцях (тобто в областях, селах, у містах, районах чи регіонах);

– «дивіться» (смотрите – рос.) – це у випадку, коли ведучий теле-чи-радіоетеру запитує щось у співрозмовника, а він перед початком своєї відповіді вживає слово «дивіться». Куди дивитися? З якою метою дивитися? На що саме дивитися? Це так-зване «слово-прокладка», вживається дуже-дуже часто. Воно зовсім зайве і не властиве українській мові;

– «приймати участь» (принимать участие – рос.) – брати участь; приймають товари, продукти в магазинах, приймають іспити і заліки викладачі вишів та складають студенти, приймають нагороди одні, а нагороджують і вручають нагороди інші особи і т.д.;

– «задала питання на рахунок того» (на счет того... – рос.) – задала питання щодо того;

– «саме цікаве місце у виступі» (самое интересное место в выступлении – рос.) – найцікавіше місце у виступі;

– «по великому рахунку» (по большому счету – рос.) – за великим рахунком;

– «у цьому повідомленні мова йде про...» – у цьому повідомленні йдеться про...;

– «ми стали свідками тогО...; за рахунок тогО...; це нам дасть розуміння тогО...» - всюди треба робити наголос на першому складі: тогО;

– «По дорогАМ і полЯМ Херсонщини рашистами були розкидані тисчі одиниць вибухівки» – 1. Дуже часто вживається прийменник «по», що нам видається, не властиво для української мови; 2. Українською мовою має бути принаймні «по дорогАХ і полЯХ». А якщо без «по», то мало би, наприклад, бути: «дороги і поля Херсонщини були всіяні тисячами одиниць вибухівки, розкиданої рашистами»;

– «Ворог гатив по підприємствАМ Харкова» – тут «по» очевидно на своєму місці, проте має бути «по підприємствАХ»;

– «Цей цех працює цілодобово (у репортажі йшлося про цех виготовлення протезів для бійців, поранених на фронті – О.Я.), бо «потребуючих» протезів дуже багато» – тут, очевидно, мало би бути: «бо тих, хто їх потребує, дуже багато»);

– «Сьогодні до Києва прилетіло біля шести ракет. Біля половини з них знищено» – Як це розуміти? «Біля шести» – це скільки: чотири чи п'ять? А біля половини – це одна чи дві? Оскільки три – становить не біля половини, а рівно половину від шести. Чи можливі такі нісенітниці «видавати на гора» ведучому радіо чи телебачення? Чи, може, вина тут не стільки тих, хто читає, скільки тих, хто пише? «Біля» і «понад» вживають, зазвичай, перед цифрами з нулями: біля 20 (двадцяти), понад 70 (сімдесят), близько 500 (п'ятисот);

– «по законам військового стану» – тут не «військовий стан», а «воєнний стан», – це по-перше. Не «по законам», а «за законами» – це по-друге;

– «...інформацію надають по пораненим бійцям...» – ...про поранених бійців...;

– «Це допоможе їй не отримувати доходів від...» (йшлося про те, що через санкції США у Росії зменшаться доходи...) – допомога пов'язується, насамперед, з чимось позитивним. Отже, тут могло би бути: це зашкодить їй отримувати доходи від...;

– «вводити правила» – правила не «вводяться», а запроваджуються;

– «Були підняті дуже важливі теми...» – теми не піднімаються, а порушуються;

– «Верховна Рада прийняла закон...; Кабінет Міністрів прийняв постанову...; Президент України прийняв Указ...» – ухвалила і підписав. До останніх трьох позицій зауважимо, що слово «прийняти» є дуже поширеним в українській мові – приймаються товари у магазинах, супермаркетах; приймається тара у відповідних приміщеннях; приймаються пологи у пологових будинках, а хтось подає документи до вишу і т. д. У зазначених нами випадках доречними будуть саме наші пропозиції.

Перелік помилок на українському радіо і телебаченні можна продовжувати. Зауважимо, як багато мовних помилок робить частина наших елітних громадян (бо кого ж, якщо не теле- чи радіожурналістів, чиновників високих рангів, різного роду політичних, економічних, юридичних оглядачів, оглядачів наукового, культурного і соціального напрямків і т. п. вважає елітою українське суспільство?), без сумніву можна стверджувати, що значна їх частина вивчали у школах і вищих навчальних закладах українську мову і літературу з байдужим ставленням до неї.

А нам, українцям, якщо ми справді прагнемо збудувати самостійну, незалежну, правову, демократичну, соціальну державу, якщо ми справді прагнемо стати цивілізованим народом, цивілізованою нацією і назавжди позбутися ланцюгів так званого старшого азійського брата, треба слідкувати настановам українського генія Тараса Шевченка і вчитися так, щоб мудрість була своя. Тобто, нам, нашим дітям, нашим онукам треба вчитися не як-небудь, а так, щоб на кожному місці й у кожному мить здобувати цю мудрість з метою подальшої ефективної розбудови європейської України. І наша державна українська мова є важливою складовою цієї розбудови. І як засвідчив зазначений вище перелік помилок, що допускаються у такій важливій сфері суспільного життя України, якою є радіо і телебачення, вона – українська державна мова – потребує посиленої уваги, допомоги і захисту.

Ми вважаємо, що надавши мовну допомогу нашому національному радію і телебаченню, тим самим здійснимо позитивний вплив на мовну ситуацію в Україні, бо, слухаючи вишукану мову дикторів, ведучих, кореспондентів радію і телебачення, громадяни України вбиратимуть в себе, навіть того не бажаючи, їхній належний чи високий мовний стиль.

Можливо доцільно було би створити певну структурну одиницю для допомоги у посиленні якості української мовної кваліфікації працівників у сферах державного управління при Уповноваженому із захисту української мови та його структурах в областях, а зокрема, для допомоги працівникам радію і телебачення – щось подібне у Національній раді з питань радію і телебачення.

Мені іноді так видається, що українська мова не просить, а волає про допомогу «всіх і кожного». То ж допоможемо їй кожен і всі разом. А якщо ефективно запрацює Національна Комісія зі стандартів державної мови Міністерства освіти і науки України, то наші пропозиції само собою втратять свою актуальність.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану»: Указ Президента України від 19 бер. 2022 р. №152/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761>.

3. Супрун В.М. (2022). «Мова перемовин» в інформаційному дискурсі війни. Обрії друкарства, 1 (11), 131-142. [https://doi.org/10.20535/2522-1078.2022.1\(11\).261720](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2022.1(11).261720).

4. Шиманова – Стефанишин О.В. Політична комунікація в умовах воєнного стану в Україні: політологічний аналіз основних меседжів. Регіональні студії, 2022, №30, ст.112 – 117. DOI <https://doi.org/10.3282/2663-6170/2022.30.19>.

5. Чвак С.Д., Гаврильців М.Т. Реалізація інформаційних прав людини в умовах дії в Україні воєнного стану. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період: матеріали наукового семінару (23 червня 2023 р.) / упор. Д.С.Забзялюк, М.Т. Гаврильців та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2023. 253с.